

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК СКЛАДОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Тимошенко О. І.,
*доктор філософських наук, доцент,
ректор
ПВНЗ "Європейський університет"
ORCID ID: 0009-0003-4287-1947*

Чупрій Л. В.,
*доктор політичних наук,
професор кафедри соціальної філософії та управління
Державного податкового університету
ORCID ID: 0000-0001-7221-5703
chupriy2006@ukr.net*

В статті висвітлюються основні історичні етапи становлення системи політичних цінностей як складової української національної самосвідомості. Вказується що саме політичні цінності є основою формування та виконання стратегії національного розвитку, ідеології державотворення, державної політики, прийняття законів та управлінських рішень. Підкреслюється, що важливим історичним етапом формування політичних цінностей був періодом Козацької держави, заснованої в першій половині XVI століття, яка здійснила значний вплив на формуванні національної самосвідомості. Ця держава базувалася на таких цінностях як свобода, братерство і рівність, православ'я, гідність, пошана до думки і волі громади, вірність слову і обов'язку. Акцентується увага на тому, що важливим етапом українського державотворення було XX століття, коли український народ намагався побудувати свою державу і активно розвивав свою національну самосвідомість та політичні цінності. Серед ключових політичних діячів які вплинули на ці процеси слід назвати М. Грушевського, П. Скоропадського, С. Петлюру, С. Бандеру, Ю. Шухевича інших. Кожен з них мав дещо відмінні уявлення про державний устрій України, але всі вони прагнули до її незалежності і суверенності. Вказується, що політичні цінності, сформовані в різні періоди становлення української державності, відображали ті важливі принципи, які сформували українську етнічну групу та її культуру, а також сприяли збереженню української ідентичності та національної свідомості. Саме на цих цінностях ґрунтується і сучасне українське суспільство, що прагне до збереження та розвитку своєї культури та національної ідентичності. Саме ці цінності сьогодні сповідують військовослужбовці Збройних сил України, які увібрали кращий досвід визвольних змагань українського народу за свою свободу і незалежність.

Ключові слова: політичні цінності, національна самосвідомість, суверенітет, національна ідентичність.

Постановка проблеми. В експертному та науковому середовищі все ще дискутується проблема ціннісних засад суспільства та їхнього захисту як фактору, що сприяє загальнонаціональній консолідації. Сучасні дослідники вважають, що українське суспільство базується на формах соціальної життєдіяльності, таких як соціально-економічна, політико-правова, гуманітарна та інформаційна, які є передумовами для класифікації ключових національних цінностей, що мають пріоритет для громадян. Політичні цінності, на думку О. Вишневського, включають створення та розбудову національної держави, суспільну злагоду, всеукраїнську соборність, демократичні принципи співіснування людей та захист реального суверенітету країни. До правових цінностей він відносить гармонійний баланс між правами та обов'язками громадян, виконання законів та повагу до них, правове забезпечення, розвиток та повноцінне функціонування української мови.

Саме політичні цінності є основою формування та виконання стратегії національного розвитку, ідеології державотворення, державної політики, прийняття законів та управлінських рішень. Слід розуміти, що коли ключові політичні цінності стануть чітко визначеними орієнтирами розвитку нації та держави для переважної більшості громадян українського суспільства, і коли громадяни впевнені, що діюча влада дотримується стратегічної мети суспільного розвитку під час реалізації державної політики, тоді можна буде розраховувати на підтримку громадян у спільній роботі з розбудови майбутнього справедливого суспільства. Таким чином, головне завдання держави в цьому контексті полягає в формуванні національно-ціннісної основи суспільства.

При цьому, слід зазначити, що визначення основних політичних цінностей є складним процесом, який повинен враховувати історичний досвід, культурні традиції, а також сучасні потреби та виклики. Крім того, важливо, щоб цінності та ідеали, на яких ґрунтується суспільство, були прийнятні для більшості громадян та не порушували права та свободи окремих індивідів.

Гармонійне узгодження національних та загальнолюдських цінностей, а також інтересів різних груп є важливим фактором для розвитку сучасного суспільства. Це дозволяє забезпечити стійкість та розвиток демократичного та толерантного суспільства, яке поважає права та свободи кожного громадянина.

Метою статті є дослідження ключових історичних етапів становлення системи політичних цінностей як складової української національної самосвідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням цінностей займалися такі вітчизняні дослідники: А. Ручка, К. Настояща, Е. Головаха, П. Гай-Нижник, Н. Костенко, А. Колодний, Л. Чупрій, Л. Філіпович, О. Злобіна, Л. Бевзенко, О. Вишневецький, Л. Скокова, Н. Соболева, М. Паращевін інші.

Основними цінностями в суспільному житті українців є справедливість, патріотизм, працелюбність, гуманізм, добро, гідність. Значний вклад у дослідження цінностей вніс О. Вишневецький, який вважав, що духовні цінності, які користуються авторитетом українців протягом усієї історії, мають бути ядром національної самосвідомості суспільства (Вишневецький О., 2010). У свою чергу М. Жулинський наполягає на тому, що ми повинні зберегти і розвивати національну свідомість, яка є ключовою складовою нашої ідентичності і культурного багатства (Жулинський М., 2002). Але водночас, ми повинні розуміти, що наше суспільство складається з різних етносів, соціальних груп, конфесій і політичних партій, і ми повинні шукати спільний шлях досягнення нашої загальної мети - створення незалежної, демократичної, правової і сильної країни, яка відповідає інтересам усіх наших громадян." Одними з засадничих серед національних цінностей є політичні цінності.

Виклад основного матеріалу

Політичні цінності є важливою складовою формування національної самосвідомості, яка формувалася протягом тривалого історичного періоду. Важливо врахувати, що Україна складається з регіонів з відмінним історичним минулим, тому формування політичних цінностей повинно бути таким, щоб вони були підтримані і сприйняті всіма культурними групами та етносами. Це є ключовим для національної інтеграції та сприйняття єдиної для всіх національної ідеї, що допоможе створити цілісну національну самосвідомість та ідеологію державотворення. Для досягнення цієї мети необхідне історичне осмислення минулого та врахування генезису національних політичних цінностей, які формувалися в свідомості українців протягом століть (Фурманюк М., 2010).

На території України знаходяться землі, населені предками сучасних етнічних українців ще з часів Київської Русі, яка у X столітті функціонувала як окрема потужна держава з центром у Києві та власними органами влади і управлінням, соціальним устроєм та способом взаємовідносин між людьми. Це було першим кроком до створення самобутніх архітектурних споруд та літературних пам'яток, таких як літописи, що виникли саме в Києві та інших українських землях. Все це сприяло формуванню політичних національних цінностей у їхній зародковій формі (Бевз Т., 2018).

Козацька держава, заснована в першій половині XVI століття, була важливим етапом в історії України та формуванні її цінностей та національної самосвідомості. Ця держава базувалася на таких цінностях, як православ'я, свобода, братерство і рівність, гідність, пошана до думки і волі громади, вірність слову і обов'язку

Козацька спільнота відносилася до себе як до лицарського стану, проте на відміну від європейських лицарів, вона культивувала демократичні цінності та принципи. Козаки прагнули до вольності і рівності, дотримувалися прав людини і громадянина, були сміливі та відважні, захищаючи свої цінності та православну віру. Крім того, вони поважали народні традиції та взаємовідносини з різними суспільними групами.

Усі ці цінності сприяли формуванню козацької ідентичності та зміцненню національної самосвідомості українців. Козацька держава стала важливим центром культури, науки та мистецтва, де розвивалися різні галузі знань та практичних умінь. Козаки також внесли вагомий внесок у боротьбу за визволення України від іноземного панування.

Перша половина XVII століття були часом великих змін в українському суспільстві і політиці. У цей період українські козаки під проводом Богдана Хмельницького змогли здобути значні перемоги над польсько-литовською державою, що стало початком утворення національної держави (Антонович В., 1991).

Ця ідея національної державності була справжньою інновацією для українського суспільства. Вона відображала уявлення про те, що український народ має право на власну державність і самовизначення, і що це повинно бути здійснене через національне об'єднання і боротьбу за незалежність.

У цей період відбувалися великі зміни в українському суспільстві, пов'язані з розвитком політичної культури, формуванням правових норм, національною самоідентифікацією, ставленням до державних інституцій, мовно-культурним самосприйняттям і багато чим іншим. Саме тоді український народ активно відстоював свої права і інтереси, боровся за незалежність і свободу від іноземного панування, і це сприяло формуванню національної ідеї та національної свідомості. Ці зміни в українському суспільстві відіграли важливу роль у формуванні сучасної української держави та української нації.

В. Антонович, писав, що в ті часи формувався «...народний ідеал громадського, демократичного рівноправного ладу» (Антонович В., 1991). Хмельниччина мала значний вплив на соціальну свідомість українців, особливо щодо козацького ідеалу та земельних питань. Період XVII століття став вирішальним для формування ідеалів справедливого розподілу землі, права на використання вільнонайманих працівників та усвідомлення особистих свобод. Селяни намагалися відстояти свої права на власні угіддя та вимагали відміни володіння надвеликими ділянками землі магнатами та католицькою церквою. Ці процеси також сприяли переосмисленню ролі урядової й місцевої адміністрації та їхньої соціальної політики.

Отже, козацька держава була важливим історичним етапом в розвитку України та формуванні її національної самосвідомості, яка базувалася на таких цінностях, як православ'я, свобода, братерство і рівність, гідність, пошана до думки. Хмельниччина відіграла важливу роль в історії України та формуванні національної ідеї українського народу.

Перш за все, вона зумовила появу національної свідомості серед українців того часу. Під час війни поняття "українець" стало актуальним, оскільки було необхідно відзначити відмінність від росіян та поляків. Також Хмельниччина стала свого роду лабораторією національної культури, де було сформовано національну ідентичність та національні символи.

По-друге, Хмельниччина вплинула на стереотипне уявлення про Україну та українців у ментальності сусідніх етносів. За часів війни українці показали свою військову міць та здатність до самостійності, що вразило сусідні народи та викликало їхнє бажання дізнатися більше про Україну та українців. Це сприяло поширенню знань про Україну та її народ серед інших народів та країн.

По-третє, Хмельниччина змінила ціннісні орієнтації та оціночні критерії багатьох поколінь. Українці стали відчувати свою національну гідність та самобутність, що сприяло формуванню високих цінностей, таких як свобода, незалежність та гідність. Ці цінності стали основою для подальшого розвитку національної ідеї та культури (Гоцуляк В., 2018).

Отже, Хмельниччина була важливим періодом у формуванні національної ідеї та самосвідомості українського етносу.

Після завершення національно-визвольної війни, українське суспільство зіткнулося з новими викликами та проблемами. У першу чергу, було потрібно зберегти та зміцнити досягнутий національний духовний рівень, а також піти від ідеї тотального єднання до конструктивного діалогу між різними соціальними групами та політичними силами (Сас П., 1987).

Нова епоха української історії стала епохою пошуку нових ціннісних орієнтацій та способів розвитку країни. У цьому процесі відбувалися різні ідеологічні та політичні зміни, які впливали на духовний та культурний розвиток українського суспільства. Відбувалася переоцінка усіх сфер життя, розбудова нових інституцій, створення нових правових та нормативних актів, реформування освіти, культури, науки та мистецтва.

Щодо XVIII та XIX століття то вони також були важливими етапами формування національної самосвідомості українців. Згадаймо постать І. Котляревського, який вважається батьком нової української літератури і який в складних політичних умовах, зокрема постійному тиску царського самодержавства, сприяв розвитку та популяризації української мови. В цей період в Україні формувалися культурницькі та політичні організації які формували національну ідентичність українців. Першою хвилею було Кирило-Мефодіївське братство, в рядах якого були Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш та ін. Наступною хвилею стали більш численні гуртки та організації студентської молоді і представників інтелігенції: це Харківське, Київське таємні товариства та українські Громади. Вони висувають, в основному, програми просвітництва, організують "недільні школи", бібліотеки, драматичні гуртки,

хори тощо. Непересічне місце в цьому русі завжди належить Т. Шевченку, який став першим свідомим захисником української національної мови, літератури, історії, традиції і зробив їх знаряддям побудови нової політичної самосвідомості. Їхня діяльність підготувала процеси державотворення, що відбувалися у ХХ століття, коли український народ намагався побудувати свою державу і активно розвивав національну самосвідомість та політичні цінності.

Серед ключових політичних діячів які вплинули на процеси державотворення у ХХ століття слід назвати М. Грушевського, П. Скоропадського, С. Петлюру інших. Кожен з них мав дещо відмінні уявлення про державний устрій України, але всі вони прагнули до її незалежності і суверенності.

М. Грушевський був прихильником популярного тоді демократично-народницького напрямку, серед його послідовників можна також назвати Р. Лашенка, С. Шелухіна та інших. Вони об'єднувались навколо таких ключових принципів: визнання народу ключовою дійовою силою історичного розвитку; тлумачення українського народу як окремої соціо-культурної одиниці; підтримка ідей народоправства; визнання ідеї автономії України в складі федеративних чи конфедеративних союзів; підтримка колективних форм власності як історично традиційним.

М. Грушевський розумів народ як рушійну силу, яка в своїх змаганнях проноситься крізь віки, різні політичні та культурні обставини головну ідею «національної самооборони» та «національної смерті» (Чупрій Л., 2018).

На такій історичній основі виростають ідеали українського народу, які ще досі не досягнуті. Це свобода, рівноправність та народний ідеал справедливості або автономія. У боротьбі за досягнення своїх ідеалів український народ пройшов складну і важку історію, яка принципово вплинула на виховання і самого М. Грушевського.

П. Скоропадський був прихильником гетьманського правління. Він мав значний військовий досвід, який використав при будівництві гетьманської держави. І хоча його правління проіснувало трохи більше ніж півроку він зумів досить багато чого досягнути, зокрема провів фінансову реформу, почав реалізувати земельну, військову реформу, активно посилював українську науку та культуру. Зокрема за часів його правління була відкрита Українська академія наук, засновано два університети, близько 150 гімназій. Відтак для нього ключовими цінностями були ідеї української незалежності та свободи (Гай-Нижник П., 2019).

Щодо С. Петлюра, то він був видатним діячем українського національного руху, Головним отаманом Армії Української Народної Республіки та головою Директорії УНР, яка була провідною організацією під час боротьби за відродження української державності в 1917–1920 роках.

С. Петлюра був непримиренним ворогом червоного та білогвардійського російського імперіалізму та відстоював європейський шлях розвитку відродженої національної державності. Він був одним з найактивніших учасників українського національно-визвольного руху, що збройно виступив проти радянської влади та відстоював права українського народу на самовизначення. С. Петлюра помер в екзилі в Парижі в 1926 році, але залишив по собі незгасну пам'ять як відважний борець за свободу та незалежність українського народу.

Звичайно ми не можемо не згадати політичні цінності ключових постатей українського національного визвольного руху (ОУН-УПА), оскільки більшість з них віддавали свої життя за ідеї української держави, як і сьогодні віддають свої життя кращі сини і дочки України у боротьбі з російським агресором.

Ключовими цінностями для С. Бандери та його прихильників була віра в Українську Державу. Вони чітко стверджували, що державу для українського народу можна здобути, і що їхня місія – змінити суспільство так, щоб створення держави стало невідворотним. Багато сучасних політиків не мають тієї самої жертвовності і віри в місію, що мали С. Бандера та його побратими. Сьогодні ми часто чуємо, що багато політиків клопочуться переважно про свої власні інтереси та матеріальну вигоду, а не про місію та віру в створення кращого суспільства. Але є ідейні політики, справжні державники, які турбуються про розбудову державності. Це свідчить про те, що держава вже є матеріальною реальністю, і політики мають змінювати суспільство шляхом переходу від феодално-совкових правил до економічно ефективних, що прийняті у провідних країнах. Це означає, що ми повинні перестати говорити про те, що "це не та держава, за яку боровся С. Бандера".

Також потрібно згадати видатну постать Р. Шухевича, який своє життя поклав за свободу України. Він вірив в незалежну, могутню і демократичну Україну. Зокрема у своїх промовах він говорив: «Гарантією справжньої демократичності майбутнього ладу в українській державі є, в першу чергу, широко народний характер українського руху, його безприкладна ідейність. Український визвольний-ідейний рух зродився з надр українського народу, діяв в ім'я інтересів українського народу. Воля і щастя українського народу – його найбільша мета». Слід також згадати його відому цитату: «Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах» (Літопис УПА, 1980).

Висновки. Отже, події національно-визвольних війн українців мали глибокий вплив на духовний та культурний розвиток українського суспільства і призвели до переходу від традиційного суспільства до індустріального, орієнтованого на європейський шлях розвитку.

Процес переосмислення цілей був складним та включав в себе подолання існуючих політичних стереотипів та розвитку українського менталітету. Успішний розвиток ідеї державності та соборності України також залежав від політично-правової культури всього соціуму.

Одним із важливих результатів національно-визвольних війн українців за свою свободу та незалежність у різні історичні періоди було створення потужної системи політичних цінностей та формування української національної свідомості, яка стала однією з основних складових української ідентичності. У процесі боротьби за незалежність та вільну державу, українське суспільство зрозуміло, що національна самобутність та незалежність є найважливішими цінностями, які потрібно зберігати та розвивати (Sulima, Onuchak, Diachuk, Chuprii, 2022).

Ключовою була ідея державності та соборності України, яка від періоду козацької доби поступово розвивалася та змінювалася, що відображало складні соціально-політичні процеси, що відбувалися в ті часи.

На основі аналізу наукових джерел, присвячених генезису національних цінностей ключових історичних періодів становлення української державності, було виокремлено основні політичні цінності українського суспільства. Зокрема, це такі цінності:

свобода та незалежність; віра і духовність;
мужність та героїзм; патріотизм та націоналізм;
земля та рідна мова.

Ці цінності відображали ті важливі принципи, які сформували українську етнічну групу та її культуру, а також сприяли збереженню української ідентичності та національної свідомості. Саме на цих цінностях ґрунтується і сучасне українське суспільство, що прагне до збереження та розвитку своєї культури та національної ідентичності. Саме ці цінності сьогодні сповідують військовослужбовці Збройних сил України, які увібрали кращий досвід визвольних змагань українського народу за свою свободу і незалежність. Українські воїни за всіх часів були вмілими, мужніми, сміливими, героїчними, жертвовними, самовіддано боролися за свою землю і свою свободу. Тому український народ не можливо перемогти і російські імперіалісти будуть знищені і вигнані з тимчасово окупованих українських територій.

Tymoshenko O., Chupriy L. Historical stages of formation of the system of political values as a component of Ukrainian national identity

The article highlights the main historical stages of the formation of the system of political values as a component of Ukrainian national identity. It is indicated that political values are the basis of the formation and implementation of the national development strategy, the ideology of state formation, state policy, adoption of laws and management decisions. It is emphasized that an important historical stage in the formation of political values was the period of the Cossack state, founded in the first half of the 16th century, which had a significant impact on the formation of national identity. This state was based on such values as freedom, fraternity and equality, Orthodoxy, dignity, respect for the opinion and will of the community, faithfulness to one's word and duty. Attention is focused on the fact that the 20th century was an important stage of Ukrainian state-building, when the Ukrainian people tried to build their state and actively developed their national self-awareness and political values. M. Hrushevskiy, P. Skoropadskiy, S. Petlyura, S. Bandera, Yu. Shukhevich and others should be named among the key political figures who influenced these processes. Each of them had slightly different ideas about the state structure of Ukraine, but they all aspired to its independence and sovereignty. It is indicated that the political values formed in different periods of the formation of Ukrainian statehood reflected the important principles that formed the Ukrainian ethnic group and its culture, and also contributed to the preservation of Ukrainian identity and national consciousness. It is on these values that modern Ukrainian society, which strives to preserve and develop its culture and national identity, is based. It is these values that the servicemen of the Armed Forces of Ukraine profess today, who have absorbed the best experience of the Ukrainian people's liberation struggle for their freedom and independence.

Key words: political values, national self-awareness, sovereignty, national identity.

Література:

1. Вишневецький О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Вступ до системного дослідження. Дрогобич 2010. С. 35.
2. Жулинський М. Національні культури і проблеми глобалізації. *Розбудова держави*. 2002. № 7-12. С. 2.

3. Фурманюк М. Політичні цінності у форматі державницької ідеології як стратегії розвитку сучасного українського суспільства. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2010 /5 (49). С. 269.
4. Бевз Т. А. Соборність України: виклики і загрози. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України: Наукові записки Вип. 1 (93). URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/bevz_sobornist.pdf
5. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. К. Наука. 1991. 38 с.
6. Сас П. М. Реформаційні погляди Івана Вишенського – прояв опозиції пануючій ідеології феодального суспільства. Укр. іст. журн. 1987. № 6. С. 102.
8. Гоцуляк В.М. Українська державна ідея в політичній думці козацької доби. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. політологія, 2018, вип. 21. С. 24.
9. Чупрій Л.В. Політичні та соціальні ідеї М. Грушевського. Київські історичні студії. 2018; № 6(1). С. 29.
10. Гай-Нижник П. П. Павло Скоропадський і Власний Штаб гетьмана всієї України: боротьба за владу і державність. К.: Крок, 2019. С. 76.
11. Літопис УПА. Т. 8. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга перша: 1944-1945 . Торонто, 1980. С. 876.
12. Y.M. Sulima, L.V. Onuchak, O.V. Diachuk, L.V. Chuprii, I.G. Verkhovtseva Value component of the dialogical approach in international relations. Journal of Community Positive Practices. 2022. Vol. 22. Issue SpecialIssue. P. 126–127. URL: <http://www.jpcc.ro/index.php/jppc/article/view/484>

References:

1. Vyshnevskiy O. (2010). Ukrainyski vykhovnyi ideal i natsionalnyi kharakter (vytoky, deformatsii i suchasni vyklyky). Vstup do systemnoho doslidzhennia. [Ukrainian educational ideal and national character (origins, deformations and modern challenges). Introduction to systematic research]. Drohobych 2010. S 35. [in Ukrainian]
2. Zhulynskiy M.(2002). Natsionalni kultury i problemy hlobalizatsii [National cultures and problems of globalization]. *Rozbudova derzhavy*. № 7-12. S. 2. [in Ukrainian]
3. Furmaniuk M. (2010). Politychni tsinnosti u formati derzhavnytskoi ideolohii yak stratehii rozvytku suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Political values in the format of statist ideology as a strategy for the development of modern Ukrainian society]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy*. 2010 /5 (49), S. 269. [in Ukrainian]
4. Bevz T. (2018). Sobornist Ukrainy: vyklyky i zahrozy. [The Catholic Church of Ukraine: challenges and threats]. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України: *Naukovi zapysky Vyp. 1(93)*. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/bevz_sobornist.pdf [in Ukrainian]
5. Antonovych V. (1991). Pro kozatski chasy na Ukraini [About Cossack times in Ukraine]. K. Nauka. S. 38 [in Ukrainian]
6. Sas P. (1987). Reformatsiini pohliady Ivana Vyshenskoho – proiav opozytsii panuiuchii ideolohii feodalnoho suspilstva [Ivan Vyshenskyi's reformist views are a manifestation of opposition to the dominant ideology of feudal society]. *Ukr. ist. zhurn*. № 6. S. 102. [in Ukrainian]
7. Hotsuliak V. (2018). Ukrainska derzhavna ideia v politychnii dumtsi kozatskoi doby [The Ukrainian state idea in the political thought of the Cossack era]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Istorii. politolohiia*, vyp. 21, S. 24. [in Ukrainian]
8. Chuprii L. (2018). Politychni ta sotsialni ideii M. Hrushevskoho.[Political and social ideas of M. Hrushevskiy]. *Kyivski istorychni studii*. № 6 (1), S. 29 [in Ukrainian]
9. Hai-Nyzhnyk P. (2019) Pavlo Skoropadskiy i Vlasnyi Shtab hetmana vsiiei Ukrainy: borotba za vladu i derzhavnist. [Pavlo Skoropadsky and the Own Headquarters of the Hetman of All Ukraine: the struggle for power and statehood]. K.: Kro. S. 76. [in Ukrainian]
10. Litopys UPA. (1980). T. 8. Ukrainska Holovna Vyzvolna Rada. Dokumenty, ofitsiini publikatsii, materiialy [Ukrainian Main Liberation Council. Documents, official publications, materials] Knyha persha: 1944–1945. Toronto, 1980. S. 876. [in Ukrainian]
11. Y.M. Sulima, L.V. Onuchak, O.V. Diachuk, L.V. Chuprii, I.G. Verkhovtseva. (2022). Value component of the dialogical approach in international relations. Journal of Community Positive Practices. Vol. 22. Issue SpecialIssue. S. 126–127. [in English]

Стаття надійшла до редакції 24.03.2023

Стаття рекомендована до друку 09.05.2023